

3. Протидія економічній злочинності / [П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Е. Картер, Р. Ворнер]. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.
4. Ахмедшин Р.Л. Криминалистическая характеристика личности преступника / Р.Л. Ахмедшин. – Томск : Из-во Томского ун-та, 2005. – 210 с.
5. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Г.Г. Зуйков. – М., 1970. – 32 с.
6. Положення про автоматизовану систему документообігу суду : Рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. зі змінами та доповненнями станом на 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/969076/polozhenniapasds>.
7. Когутич І.І. Криміналістика: курс лекцій / І.І. Когутич. – К. : Атіка, 2008. – 888 с.

МАКАРЕНКО Є. І.,
кандидат юридичних наук,
професор, завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський гуманітарний
університет)

УДК 343.985.5

ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ (ЧИ ВІДПОВІДАЮТЬ ВИМОГИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ)

У статті на підставі узагальнення вітчизняного законодавства та теоретичного й емпіричного матеріалу проаналізовано сучасний стан інституту затримання підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень із позиції його відповідності нормам Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та міжнародних і міждержавних договорів (угод).

Ключові слова: кримінальний процес, підозрюваний, затримання, захід забезпечення кримінального провадження, запобіжний захід, слідча (розыскува) дія.

В статье на основании обобщения отечественного законодательства и теоретического и эмпирического материала проанализировано современное состояние института задержания подозреваемых в совершении уголовных преступлений с позиции соответствия нормам Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. и международных и межгосударственных договоров (соглашений).

Ключевые слова: уголовный процесс, подозреваемый, задержание, мера обеспечения уголовного производства, мера пресечения, следственное (розыскное) действие.

In the article on the basis of all domestic legislation and theoretical and empirical material analyzed the current state of the institute of detention of suspects in criminal offenses from the perspective of compliance with the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, and international and intergovernmental agreements (contracts).

Key words: criminal process, suspect, detention, measure to ensure criminal proceedings, preventive measure, investigation (investigative) operation.

Вступ. Оскільки кримінально-процесуальний інститут «затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину» регулює складні процеси правовідносин, що виникають між людиною, суспільством, державою та навіть світовим співтовариством, цілком природно, що в разі неоднозначності або повної відсутності в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) тлумачення необхідних, теоретично й практично важливих питань процесуальної регламентації затримання підозрюваних у вчиненні злочинів ступінь досконалості цього інституту потребує додаткового наукового переосмислення крізь призму вимог відповідних міжнародних інституцій, насамперед Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [1] (далі – ЄКПЛ), та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Затриманню особи, підозрюваної у вчиненні злочину, присвячено чимало наукових праць [2], однак більшість із них вийшли друком до ухвалення КПК України 2012 р., тому в жодній із цих робіт не ставилось за мету вирішення сучасних проблем «затримання підозрюваних». Що стосується наукових праць, опублікованих у 2013–2016 рр., то їх автори переважно вихваляють новий КПК України [3], у якому «інститут затримання підозрюваного», на нашу думку, настільки зазнав спотворення за змістом, що втратив своє вихідне призначення як один з ефективних засобів протидії криміналітету в Україні.

Постановка завдання. Мета статті полягає в актуалізації наявних проблем щодо суті, мети й змісту затримання підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, які мають відповідати певним вимогам європейських стандартів, а також у пропозиції внесення необхідних змін і доповнень до відповідних положень чинного КПК України.

Результати дослідження. Затримання безпосередньо зачіпає гарантовану ст. 29 Конституції України недоторканність громадян, у зв'язку із чим ця законодавча норма знаходиться під особливим контролем. У міжнародних і внутрішньодержавних правових актах встановлено основні стандарти й гарантії недоторканності особи та допустимі винятки під час затримання громадян. Так, у ЄКПЛ наголошується, що ніхто не може бути затриманий або триматись під вартою (заарештованим) інакше, як на підставах і в порядку, встановлених законом. А в пп. «с» п. 1 ст. 5 ЄКПЛ зазначається: «Законним вважається затримання або арешт особи, здійснені з метою її передачі компетентним органам за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення або коли це обґрунтовано вважається необхідним для запобігання вчиненню нею правопорушення, втечі після його вчинення» [1]. Тобто затримання застосовується лише тоді, коли особу затримано у зв'язку з вчинюваним кримінальним правопорушенням, і є законним лише в разі його здійснення для досягнення вказаної мети.

Наведені вимоги ЄКПЛ, хоч і не зовсім адекватно, проте знайшли відображення в ч. 3 ст. 29 Конституції України 1996 р.: «У разі нагальної необхідності запобігти злочину чи його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом 72 годин має бути перевірена судом» [4]. Отже, в Основному Законі України йдеться про «тримання особи під вартою» (арешт), а не про її «фактичне затримання», яке зазвичай вживається в ситуаціях нагальної необхідності запобігти злочину або припинити його.

Більш докладну регламентацію «затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину» надано в Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (далі – КК України) [5] та КПК України 2012 р. Зокрема, ч. 1 ст. 38 КК України та ч. 2 ст. 207 КПК України розцінюють дії громадян, спрямовані на затримання (без ухвали слідчого судді чи суду) будь-якої особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, та доставлення її відповідним органам влади як цілком законне затримання¹. При цьому кожен, хто не є службовою

¹ Частина 1 ст. 38 КК України встановлює: «Не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи».

особою, якій законом надано право здійснювати затримання, і затримав правопорушника в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 207 КПК України, зобов'язаний негайно доставити його до уповноваженої службової особи або невідкладно повідомити уповноважену службову особу про затримання підозрюваного та його місцезнаходження.

Якщо ж затримання правопорушника здійснюється уповноваженою службовою особою, то згідно із ч. 1 ст. 208 КПК України вона має право без ухвали слідчого судді затримати підозрюваного у вчиненні злочину (а не незначного кримінального правопорушення), за який передбачається покарання у вигляді позбавлення волі, лише в таких випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ).

Важливою новелою є також те, що кожен, хто здійснив законне затримання й доставлення підозрюваної особи до правоохоронного органу в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України, має право тимчасово вилучити її майно, яке він разом із доставленою затриманою особою зобов'язаний передати слідчому, факт чого має бути засвідчено у відповідному протоколі (ч. 1 ст. 168 КПК України).

Начебто все зрозуміло, хоча не все так просто. Дійсно, запровадження у вітчизняний КПК України змін щодо інституту затримання підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема передбачення громадянського арешту, видалення з кола законних підстав затримання тих, що не наближені до ситуації нагальної необхідності запобігти злочину чи його припинити, як цього вимагають пп. «с» п. 1 ст. 5 ЄКПЛ та ч. 3 ст. 29 Конституції України, а також те, що особа вважається затриманою не з моменту складення протоколу затримання, а з моменту, коли вона силою чи через підкорення наказу змушена залишатись поряд з уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України), безспірно є позитивними правовими новелами.

Проте дивує та обставина, що вітчизняний законодавець вважає затримання особи і заходом забезпечення дієвості кримінального провадження (п. 8 ч. 2 ст. 131 КПК України), і одним із видів запобіжних заходів, що застосовуються слідчим суддею щодо підозрюваної особи під час досудового розслідування (ч. 2 ст. 176 КПК України), і процесуальною дією, факт та результати якої мають фіксуватись шляхом складення відповідного протоколу, що згідно із ч. 1 ст. 104, ч. 5 ст. 208, ч. 6 ст. 223 КПК України є обов'язковим для гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно, чинний КПК України передбачає декілька різновидів кримінально-процесуальних дій, які фактично мають спільну назву «затримання особи», а саме: затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. ст. 187–191 КПК України); законне затримання (ст. 207 КПК України); затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України); затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК України). В.І. Фаринник із цього приводу справедливо зазначає, що названі різновиди затримання розрізняються за суб'єктами їх здійснення, підставами й процесуальним порядком їх проведення [2].

Безумовно, подібне неоднозначне тлумачення поняття «затримання особи» в чинному КПК України скоріше збиває з пантелику правоохоронців, ніж вносить чітку ясність. Відтак те, що за всю історію свого існування інститут затримання злочинців (як на законодавчому рівні, так і у свідомості сучасних науковців та практиків) піддається зміні настільки, що втрачає своє вихідне призначення, не може не викликати серйозне занепокоєння. Натомість молоді автори (наприклад, А.-М.Ю. Ангеленюк, С.І. Ковальов, Д.О. Шульга, Т.В. Сервило та інші [2]) прагнуть вигадати обґрунтування щодо надання законодавцем інституту затримання підозрюваного статусу «тимчасового запобіжного заходу», що, начебто, згідно з вимогами ч. 3 ст. 29 Конституції України полягає в ізоляції підозрюваної особи шляхом поміщення

її на строк до 72 годин до ізолятору тимчасового тримання (далі – ІТТ). Прикро читати «наукові опуси», у яких ведеться пустопорожня балаканина довкола процесуальних положень відповідних норм нового КПК України та відсутня об'єктивна особиста думка авторів щодо сутності, мети й підстав затримання підозрюваного як одного з важливих кримінально-процесуальних інститутів.

Так, у 2015 р. вітчизняний законодавець доповнив ч. 1 ст. 208 КПК України п. 3, згідно з яким без ухвали слідчого судді чи суду можна затримати особу, коли є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБУ. Отже, щоб корупціонер-високопосадовець не зміг «відбрехатись» від існуючої щодо нього підозри, його необхідно обов'язково «затримати з поличним» – з вагомими доказами його причетності до злочину, що виключить можливість їх втрати з об'єктивних чи суб'єктивних причин. І закон допускає можливість отримання доказів у процесі затримання підозрюваного, передбачаючи спосіб їх закріплення й засвідчення – протокол затримання підозрюваного (ч. 5 ст. 208 КПК України). Будучи процесуальним носієм фактичних даних, що належать до предмета доказування², мають значення для розслідування та відповідають вимогам допустимості й достовірності, протокол затримання підозрюваного, безперечно, є доказом у кримінальному провадженні. Після цього, якщо існуватимуть обґрунтовані підстави вважати, що підозрюваний може шляхом втечі ухилитись від кримінальної відповідальності, ухвалою слідчого судді щодо нього може бути обрано тримання під вартою або інший ізоляційний запобіжний захід. Не виключено також те, що затримання може завершитись обранням стосовно підозрюваного неізоляційного запобіжного заходу: особистого зобов'язання, застави тощо.

Отже, затримання підозрюваного фактично є ефективним способом отримання вагомих доказів його причетності до злочину, а не запобіжним заходом, що виключає можливість його ухилення від кримінальної відповідальності. Вважаємо, що будь-яке заперечення наведених положень закону є оманливим результатом втрати вченими знань щодо вихідного призначення кримінально-процесуального інституту затримання підозрюваного.

Це більш наочно підтверджує наведений далі приклад. Так, навряд чи положення ч. 2 ст. 208 КПК України (коли уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачається основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, винятково у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього під час обрання запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимоги щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує) можна віднести до однієї із ситуацій нагальної необхідності запобігти злочину чи припинити його, про які йдеться в пп. «с» п. 1 ст. 5 ЄКПЛ та ч. 3 ст. 29 Конституції України. До речі, ст. 204 КПК України прямо застерігає слідчого від подібних дій: «Якщо до підозрюваного, обвинуваченого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді». Наприклад, одного зі слідчих у Тернопільській області було притягнуто до відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 371 КК України (завідомо незаконне затримання), тобто за те, що затримав особу не у випадку, коли її застали під час вчинення злочину або безпосередньо після нього за наявності очевидних ознак, які вказують саме на цю особу як на злочинця, а після спливу значного часу, що не відповідає вимогам ст. 208 КПК України.

Таким чином, з легкої руки вітчизняного законодавця нововведена підстава затримання підозрюваного суперечить відповідним положенням ЄКПЛ та Конституції України. Отже, якщо під час вирішення питань щодо затримання осіб, підозрюваних у вчиненні зло-

² Відповідно до вимог ст. 91 КПК України доказуванню підлягають подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, вид і розмір завданої шкоди тощо.

чинів, та обрання запобіжних заходів норми КПК України суперечать законодавчим актам вищої юридичної сили, то норми останніх є нормами прямої дії.

Суперечності й розбіжності в поглядах законодавця, учених і практиків на суть «затримання» зумовлюються насамперед тим, що ні тлумачні словники, ні «Етимологічний словник української мови» не містять давно й широко вживані у вітчизняному законодавстві та на практиці терміни «затриманий», «затримання» (похідних від рос. «задержание») [10, с. 242, 296]. Не є секретом також, що інститут затримання підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення регламентується не лише КПК України, а й деякими іншими законами України (зокрема, Законом України «Про Національну поліцію», Законом України «Про Національну гвардію України», Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю») та підзаконними нормативними актами (Наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань» від 28 квітня 2009 р. № 181; Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженою Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 вересня 2012 р. № 700; Наказом Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства юстиції України «Про заходи стосовно дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та при обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час кримінального провадження» від 26 березня 2013 р. № 289/540/5 тощо).

Наприклад, ст. ст. 23, 37, 42–45 Закону України «Про Національну поліцію» [6] для виконання покладених на цей орган обов'язків уповноважують «застосовувати поліцейські заходи примусу, у тому числі спеціальні прийоми рукопашного бою та інші спеціальні засоби обмеження рухомості, для забезпечення <...> припинення правопорушення, переслідування й затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського або намагається втекти; обмежувати пересування особи чи транспортного засобу; затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені законами України; доставляти затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення».

Аналогічних дій прямо вимагають ст. ст. 12, 13 Закону України «Про Національну гвардію України» [7], військовослужбовці якої відповідно до покладених на них завдань і функцій зобов'язані «вживати заходів щодо затримання, доставлення та/або передачі уповноваженим державним органам осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, дезертирів». При цьому кожний правоохоронець пам'ятає про властивий погоні й затриманню організаційно-тактичний, часом небезпечний характер, а саме: володієш тактичними прийомами затримання злочинця в тій чи іншій ситуації – затримаєш його, інакше він втече, навіть гірше – завдасть тілесних ушкоджень. Зрозуміло також, що в разі втечі й переховування зловмисника розпочате правоохоронним органом кримінальне провадження фактично втратить свою судову перспективу.

Отже, виникає реальна правова дилема: з одного боку, існує кримінально-процесуальна доктрина обрання щодо особи будь-яких запобіжних заходів (зокрема, її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення може застосовуватись лише слідчим суддею (судом) за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, що стає можливим лише після відкриття кримінального провадження (ч. 1 ст. 132, ч. 4 ст. 176 КПК України)), а з іншого – щохвилини в практичній діяльності трапляються непоодинокі випадки безпосереднього виявлення правоохоронцями та очевидцями ознак кримінального правопорушення, що диктують необхідність затримання (не плутати з триманням під вартою) підозрюваної особи в той момент, коли кримінальне провадження щодо неї ще не відкрите. Нагадаємо, що за чинним законодавством України дії громадян, спрямовані на затримання підозрюваного

у вчиненні злочину та доставлення його органам влади, розцінюються як цілком законне затримання.

Виникає логічне запитання: невже в теорії кримінального процесу бракує таких ізоляційних запобіжних заходів, як «арешт», «тримання під вартою» та «гауптвахта», що законодавець і вчені-процесуалісти змушені півтора десятиліття наділяти статусом *тимчасового запобіжного заходу* ще й затримання підозрюваного? Хіба не зрозуміло, що особа стає затриманою не з моменту складення й оголошення їй протоколу затримання підозрюваного або поміщення до ІТТ (як це було за часів дії Кримінально-процесуального кодексу УРСР), а з моменту обмеження її свободи руху, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатись поряд з уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України)? Отже, саме із цього моменту кримінально-процесуальне затримання підозрюваного можна вважати закінченим. Цей висновок постає з положень ч. 1 ст. 42 КПК України, згідно з яким підозрюваним є особа, яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, якій повідомлено про підозру в порядку, передбаченому ст. ст. 276–279 КПК України. До речі, таке повідомлення (на кшталт «Попереджень Міранди» у США), відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України, необхідно здійснювати в момент затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення. Отже, сьогодні немає жодних підстав для популяризації застарілих кримінально-процесуальних догматів щодо 72-годинного затримання (фактично – ізоляції від суспільства) особи, адже в разі, якщо їй не вручено повідомлення про підозру після 24 годин із моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню (ч. 3 ст. 278 КПК України).

Можна було б і далі не звертати особливої уваги на наведені розбіжності, якби не те, що необачність у проведенні затримання підозрюваного може призвести до каліцтва чи навіть загибелі тих, хто волею долі опиниться в ситуації нагальної необхідності запобігти злочину або припинити його та наважиться затримати й доставити злочинця до поліцейського відділку. Вважаємо, що саме на цю обставину натякав український юрист і громадський діяч І.Т. Тарасов, який ще в 1875 р., закінчуючи курс юридичних наук у Київському університеті, провів ґрунтовне дослідження з питань затримання злочинців і виклав свої міркування в магістерській дисертації «Особисте затримання як поліцейський захід безпеки». У ній науковець уперше виокремив «затримання» як правовий інститут.

Звичайно, сьогодні ми чітко усвідомлюємо неабияке значення інституту затримання злочинців для зміцнення законності та правопорядку в Україні, зокрема й те, що необґрунтоване ухвалення рішення про затримання підозрюваного спричиняє порушення закону, а неправильний вибір тактики затримання призводить до ухилення злочинців від слідства й суду або навіть більш тяжких наслідків – людських травм і жертв, про які прикро згадують 22 серпня, тобто у Всеукраїнський день вшанування загиблих працівників міліції. До речі, за неповні 25 років незалежності в Україні під час виконання службових обов'язків щодо затримання злочинців 1 016 працівників міліції загинули та 7 536 отримали поранення [11].

Щоб мінімізувати подібні негативні наслідки, у наукових статтях (консультаціях) юристів із приводу кримінально-процесуального затримання підозрюваного, на нашу думку, необхідно акцентувати увагу на розкритті питань, пов'язаних з організаційно-тактичними особливостями підготовки й проведення фізичного захвату та доставлення підозрюваного до органу досудового розслідування. Особливого значення набувають також питання поєднання затримання підозрюваного з іншими гласними й негласними слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на отримання незаперечних доказів причетності підозрюваного до вчиненого ним злочину, які з об'єктивних чи суб'єктивних причин із часом можуть бути назавжди втрачені.

Висновки. З огляду на очевидність різноманітного тлумачення законодавцем поняття «затримання особи» у відповідних нормах КК України та КПК України варто констатувати наявність колізії матеріального й процесуального законів. Проте тим, хто наразі наважиться переосмислити надбання кримінально-процесуальної науки, радимо звернутись насамперед до витоків теорії тлумачення норм права. Зокрема, у теорії кримінального (матеріального)

права під затриманням особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, розуміють правомірні дії щодо її фізичного захоплення з метою позбавлення можливості подальшого вчинення протиправних дій, у тому числі спрямованих на зникнення з місця події, а також доставлення правопорушника до органу досудового розслідування. Таке розуміння поняття «затримання» є традиційним, цілком логічним та більш адекватним реальній ситуації на практиці, ніж його сучасне тлумачення в ч. 2 ст. 176 КПК України як тимчасового запобіжного заходу, що полягає в поміщенні підозрюваного до ІТТ. Дивно, адже тримання правопорушника під вартою жодним чином не може передувати його фактичному затриманню. Навпаки, арешт є завершальною стадією затримання підозрюваного, до того ж він не завжди може бути обраний щодо нього. Інакше кажучи, затримання може завершитись обранням іншого запобіжного заходу: особистого зобов'язання, застави, домашнього арешту тощо.

Оскільки зміни в КПК України 2012 р. щодо кримінально-процесуального інституту затримання підозрюваного не повною мірою відповідають стандартам, встановленим міжнародними інституціями в їхніх зауваженнях і рекомендаціях, адресованих уряду України, вважаємо за доцільне переглянути сутність і місце аналізованого інституту в системі заходів кримінально-процесуального примусу в національному законодавстві.

При цьому варто зважати на те, що більшість науковців визнають первинність матеріальних кримінально-правових відносин і похідність (підпорядкованість) кримінально-процесуальних, тому в разі, коли мають місце колізії, останні мають вирішуватись на користь норм матеріального права. Із цього приводу В.П. Бож'єв та Є.О. Фролов прямо наголошують: «Кримінальний процес, як і кримінально-процесуальне право, детермінований кримінальним матеріальним правом» [9, с. 89]. Отже, здійснення фізичного затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, та доставлення її до органу досудового розслідування є цілком правомірним навіть до внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про відкриття кримінального провадження. Проте складення протоколу затримання підозрюваного має здійснюватись винятково в межах кримінального провадження. Наприклад, згідно з Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Білорусь і Кримінально-процесуальним кодексом Російської Федерації питання щодо порушення кримінальної справи з приводу доставленої особи має бути вирішене слідчим у 3-годинний термін, відведений законодавцем для складення протоколу затримання.

Цілком поділяючи цю позицію, вважаємо, що саме норми матеріального права мають впливати як на формування кримінально-процесуальної політики в державі, так і на свідомість правозастосовців.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР) // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
2. Дубинский А.Я. Некоторые вопросы правовой регламентации задержания подозреваемого в совершении преступления / А.Я. Дубинский // Материалы теоретической конференции по итогам научно-исследовательской работы профессорско-преподавательского состава за 1972 год. – К. : Киевская ВШ МВД СССР, 1973. – С. 87–92 ; Короткий Н.Н. Задержание лица, подозреваемого в совершении преступлений / Н.Н. Короткий. – К. : Изд-во МВД УССР, 1977. – 189 с. ; Александровский А.Г. Задержание подозреваемого в совершении преступления и применение в отношении лица меры пресечения в виде заключения под стражу до предъявления ему обвинения : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.Г. Александровский ; Киевский гос. ун-т. – К., 1992. – 26 с. ; Бацько І.М. Кримінально-процесуальні аспекти затримання підозрюваного / І.М. Бацько // Україна між минулим і майбутнім : матер. Всеукр. наук. конф. – К. : Вид-во НАВС України, 2002. – С. 138–145 ; Черненко А.П. Кримінально-процесуальне затримання особи: слідча дія чи запобіжний захід? / А.П. Черненко // Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 13 грудня 2002 р.). – Донецьк : ДІВС, 2003. – С. 125–132 ; Тertiшнік В.М. Про-

блеми процесуальної форми затримання особи у кримінальному процесі / В.М. Тертишнік // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 8. – С. 99–103 ; Борисов В.І. Проблеми затримання та взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні / В.І. Борисов, Н.В. Глинська, В.С. Зеленецький, О.Г. Шило. – Х. : Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 352 с. ; Бущенко А.П. Проти катувань. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам й рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорсткому поводженню / А.П. Бущенко // Права людини: інформаційно-аналітичний бюлетень. – Спеціальний випуск № 38(80). – Х., 2005. – С. 200–210 ; Макаренко Є.І. Розшук і затримання підозрюваних (звинувачених) у наркобізнесі : [навч. посібник] / Є.І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Юрид. академія МВС, 2005. – 250 с. ; Малярова В.О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.О. Малярова ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 20 с. ; Погорецький М.А. Затримання підозрюваного: проблеми обґрунтування рішення / М.А. Погорецький // Юридичний радник. – Х., 2007. – № 6(20). – С. 92–97 ; Сербін М.М. Затримання підозрюваного в кримінальному процесі: порівняльно-правовий аналіз / М.М. Сербін // Право і суспільство. – 2008. – № 5. – С. 88–90 ; Білоусов О.І. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі України : [монографія] / О.І. Білоусов, С.М. Смоков. – О., 2009. – 112 с. ; Чернова А.К. Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.К. Чернова. – О., 2009. – 220 с. ; Карпов Н.С. Питання затримання обвинуваченого, який перебуває в розшуку / Н.С. Карпов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvknuvs/2010_3/karpov.htm ; Ангеленюк А.-М.Ю. Окремі аспекти реформування інституту кримінально-процесуального затримання / А.-М.Ю. Ангеленюк // Митна справа. – 2012. – № 1. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 112–116 ; Меживой В.П. Актуальні питання затримання осіб за новим КПК України / В.П. Меживой, О.В. Меживой [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corp-iguvd.lg.ua/d130106.html> ; Ляш А.О. Затримання підозрюваного у справах про одержання хабара / А.О. Ляш, В.М. Ліщенко // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 16. – С. 3–6 ; Рожнова В.В. Деякі питання затримання за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / В.В. Рожнова, О.В. Калиновський // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 листопада 2012 р.). – К. : НАВС, 2012. – С. 4–6 ; Ковальов С.І. Затримання особи по новому КПК / С.І. Ковальов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jovprokuratura.blox.ua/2012/06/ZATRIMANNYA-OSOBI-PO-NOVOMU-KPK.html> ; Шульга Д.О. Роль практики Європейського суду з прав людини у гуманізації інституту затримання у кримінальному процесі України / Д.О. Шульга // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України : зб. матер. міжвуз. наук. конф. (м. Київ, 26 квітня 2013 р.) / Національна академія прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 72–75 ; Сервило Т.В. Щодо проблем затримання підозрюваного у вчиненні злочину органами Державної прикордонної служби України / Т.В. Сервило // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України : зб. матер. міжвуз. наук. конф. (м. Київ, 26 квітня 2013 р.) / Національна академія прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 85–89 ; Слінько С.В. Затримання особи на стадії досудового розслідування / С.В. Слінько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sud.ua/blog/2014/03/20/61816-zatrimannya-osobi-na-stadii-dosudovogo-rozsliduvannya/print> ; Фаринник В.І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення / В.І. Фаринник // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 85–94.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (введений у дію з 20 листопада 2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88.

4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page3>.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
7. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17. – Ст. 594.
8. 22 серпня – Всеукраїнський День вшанування пам'яті загиблих працівників міліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nk-online.tv/22-serpnya-den-pam-yati-zagiblih-pratsivnikiv-organiv-vnutrishnih-sprav/>.
9. Божьев В.П. Уголовно-правовые и процессуальные правоотношения / В.П. Божьев, Е.А. Фролов // Советское государство и право. – 1974. – № 1. – С. 87–96.
10. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О.С. Мельничука. – К. : Наукова думка, 1982–2012. – Т. 2. – 1985. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm.
11. Тижневик МВС України «Іменем закону» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.archive.imzak.org.ua/index.php/232/m1250843754/> ; Їх подвиг завжди буде для нас прикладом відваги, мужності і героїзму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/donetsk/uk/publish/printablearticle/101718>.

